

34. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні / Станіслав Казимирович Росовецький. – К.: Вид-полігр. центр «Київський університет», 2008. – 624 с.
35. Рошияну Николае. Традиционные формулы сказки / Н. Рошияну. – М: Наука, 1974. – 130 с.
36. Рымарь А.Н. Некоторые проблемы анализа символических структур в волшебной сказке // Вестник Самарской гуманитарной академии. Выпуск «Философия. Филология» . – 2010. – № 2 (8). – с. 160-170.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.phil63.ru/nekotorye-problemy-analiza-simvolicheskikh-struktur-v-volshebnoi-skazke>
37. Соколова З.П. Культ животных в религиях. – М.: Наука, 1972. – 215 с.
38. Топорков А.Л. Откуда у Бабы-Яги ступа? // Русская речь. – 1989. – № 4.
39. Юзвенко В.І. Специфіка художніх засобів слов'янської фантастичної казки. – К.: Наукова думка, 1973.

В статье исследованы главные характеристики языкового оформления украинской волшебной сказки в широком гуманитарном контексте.

Ключевые слова: сказка, фольклор, украинский язык, формула

The article discusses the main features of the Ukrainian fantastic fairy tale's linguistic form in broad humanitarian context.

Key words: fairy tale, folklore, the Ukrainian language, formula

УДК 378.80

Зуєва В.І.

МОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті мова розглядається як невід'ємна складова новітньої державної освітньо-інформаційної політики і засада формування креативної особистості.

Ключові слова: мова, мовлення, креативність, творчість.

Мова і спілкування – онтологічні фактори свідомості людини. Тому в контексті розгортання креативної парадигми освіти актуальним виявляється дослідження мови як одного з визначальних чинників формування й розвитку творчого потенціалу особистості. Проте завдання такого розгляду ускладнюється тим, що зазначений потенціал є складною, нелінійною, відкритою і самоорганізованою системою, яка зумовлює гуманістичну

спрямованість світогляду індивіда, його творчу самореалізацію та духовний саморозвиток в сучасному складному й глобалізованому світі. Отже, засадничим процесом освіти має бути не репродуктивна передача вироблених знань, а розвиток у тих, хто навчається здатності критично міркувати, освоювати логічне, діалектичне, творче мислення на підставі оволодіння ними певною знаковою системою. Важливу роль у цьому процесі виконують адекватні мовні стратегії та обґрунтована мовна політика держави. Тому одним із стратегічних пріоритетів України є забезпечення конституційного права кожного громадянина щодо вивчення державної мови й вільного спілкування рідною мовою.

Водночас наявна мовна політика Української держави є залежною від впливу мови на національну ідентичність. Переважна більшість європейських країн не тільки мають, але й роблять національні мови офіційними. В Європі власна мова – одна з визначальних ознак певної національної ідентичності та державності. Але для нашої держави проблема розробки ефективної мовної політики є дуже гострою, бо за реальним становищем державної української мови Україна дотепер залишається серед тих країн, у яких мові колишньої метрополії надано пріоритетне становище щодо мови національної, незважаючи на зміну її юридичного статусу. Саме це й виявилось однією з причин розхитування політичної ситуації на сході країни та врешті-решт призвело до кривавого громадянського протистояння. На жаль, частині громадян нашої держави досі невтямки, що українська мова не тільки дала офіційну назву країні, в якій вони живуть, але й є головною ознакою ідентичності української нації, котра історично проживає на території України і становить абсолютну більшість її населення.

Треба також мати на увазі, що в сучасному глобалізованому світі значно зросла суспільна значущість інформації та посилився її вплив на всі царини суспільного життя. Функціонування новітнього інформаційного простору важко уявити не тільки поза створеними для його розгортання спеціальними, але й природними мовами. Життя людини в інформаційному суспільстві передбачає, що кожен має вміти належним чином розв'язувати різні «інформаційні» проблеми. Навчитися цьому можна лише в умовах забезпечення інформаційного взаємозв'язку і взаємодії між усіма учасниками інформаційного процесу, вільного доступу до інформаційних потоків, які використовуються для вирішення розмаїтих завдань та ефективної життєдіяльності на всіх рівнях організації суспільного життя. Соціальним інститутом, покликаним не лише сформувати в індивіда певну суму знань, але й навчити його вчитися протягом усього життя є інститут освіти. Отже, саме освіта – основний механізм формування інтелекту особистості, її креативності й творчості, здатності до висування та реалізації нових ідей, їх упровадження в практику. Розгортаються ці процеси на мовних засадах, з огляду на що освоєння не лише державної, але й іноземних мов має завжди залишатися одним з пріоритетів освітньої політики України.

Таке досягнення передбачає використання сучасних освітніх технологій і може бути адекватно здійснене лише за умови реалізації низки базових загальнометодологічних принципів. Серед них необхідно увиразнити передусім такі, як упровадження сучасних освітніх технологій на підставі особистісно орієнтованого підходу до процесу навчання; надання пріоритету орієнтації на смисложиттєві структури, розвиток яких своєю чергою має бути орієнтований на формування „трансцендентних” мотивів життєдіяльності людини; визнання відносин людини з іншими людьми як головної рушійної сили й одночасно джерела новотворів індивідуальної психіки; врахування унікальності кожної особистості та активної, творчої природи її мислення; розвиток і саморозвиток людини мають бути переорієнтовані з технологій навчання на технології самонавчання і самовиховання та розгортатися в аспекті піднесення творчого потенціалу індивіда; самоактуалізація кожного громадянина України повинна спиратися на вживання державної мови як невід’ємної складової новітньої державної освітньо-інформаційної політики і засада формування креативної особистості.

Але якими б дієвими не були сучасні освітні технології освітня політика повинна передбачати насамперед ґрунтовне вивчення державної мови. Необхідність її глибокого знання вмотивовується щонайперше тим, що майбутнє будь-якого суспільства визначається такою мовною стратегією і тактикою, підґрунтям якої має бути виважена концепція оволодіння державною мовою, культурою, традиціями тощо. Тому в Україні треба, нарешті, здійснити реальну трансформацію освіти і забезпечити мовний прорив, який дозволить кожній молодій людині, котра закінчує будь-який навчальний заклад, володіти державною, українською мовою. До того ж, це більше необхідно не стільки державі чи суспільству загалом, скільки самій особистості зокрема, бо в реальному житті вона має бути конкурентноспроможною і на загальнодержавному рівні [5, с.12], і в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Водночас мовний прорив, окрім утвердження української державної мови, означає й те, що не можна втратити знання рідної мови, зокрема й російської. І не тільки тому, що цього бажає буремний Донбас. Життя в сучасному глобалізованому світі передбачає знання різних мов міжнародного спілкування. Адже знання таких мов дозволить кожному українцеві бути максимально конкурентноспроможним і дасть можливість максимально реалізувати себе в житті. Крім того, з огляду на наявні інформаційні потоки «сучасна наука і вища освіта просто неможливі без знання англійської мови. Притому володіти нею на належному для участі у навчальному процесі рівні повинні уже абітурієнти. Якщо ми цього не зрозуміємо – Україна залишиться на узбіччі глобального розвитку» [6, с.11].

Отже, мові належить особливе місце в повновартісному залученні індивіда до культури, духовних, моральних, інтелектуальних цінностей і традицій. Вона – не тільки засіб комунікації, але й спосіб розкодування сформованих у культурі сакраментальних значень. Ефективне

прилучення до культурного надбання відбувається нестільки шляхом ознайомлення з предметами, текстами і символами, скільки через безпосереднє спілкування з живими носіями ідей і традицій, представниками науково-технічних або художніх шкіл. Як зазначає С. Гантінгтон, «мова є важливим фактором, який відрізняє народи різних культур. Захід відрізняється від більшості інших цивілізацій мовним розмаїттям. Японська мова, мова гінді, мандаринський діалект китайської мови, російська та арабська мови вважаються головними мовами інших цивілізацій. Натомість Захід у ролі однієї мови успадкував латину, однак з часом сформувалася ціла низка націй і, відповідно, з'явилося багато національних мов, які грубо кажучи поділяються на романські та германські. До XVI століття ці мови загалом набули сучасної форми. Латина як спільна мова західної цивілізації поступилася місцем французькій мові, а та у XX столітті була витіснена англійською мовою» [8, с.142]. Однак, як застерігає вчений, саме використання англійської мови як засобу міжнародного спілкування передбачає існування різних культур; так само як і переклад – це лише спосіб наведення мостів, а не метод усунення відмінностей. Фактично серед населення всього світу частка людей, які розмовляють англійською мовою, мала і постійно зменшується. Згідно з даними, отриманими професором Вашингтонського університету С. Калбертом, у 1958 році приблизно для 9,8% населення Землі англійська мова була першою або другою; до 1992 року ця цифра зменшилася до 7,6%. Мова, яка для 92% населення світу є чужою, не може вважатися світовою. Крім того, якщо у 1958 році 24% від загальної кількості людей розмовляли однією з п'яти головних західних мов, то у 1992 році цей відсоток скоротився до 21% [8, с.142].

Зазвичай ці тенденції пояснюються зростанням уваги людей до ментальних аспектів розвитку їх власної історії та культури. І якщо така увага виявляється гіпертрофованою, можливе не тільки загострення геополітичного протиборства, національно-етнічна нетерпимість, міжнаціональні конфлікти, протистояння світових релігій, але й міждержавний і навіть внутрішньодержавний тероризм. Останній, зокрема, може розгортатися як боротьба Сходу і Заходу, Півночі і Півдня країни за ті або ті пріоритети. Як свідчить сучасний досвід України, не останню роль серед них посідає й мова. А дезінтегруючі сили неспроможні подолати навіть міжнародні організації, особливо якщо справа доходить до історично зумовлених глибинних мотивів і настановлень людей. Корені цих процесів містяться у ментальній несумісності індивідів, яку можна подолати шляхом виховання у них поваги до особистості як самоцінності. Отож, менталітет треба не тільки вивчати, але й управляти ним, серед іншого й за допомогою виваженої освітньо-інформаційної політики. «Зрештою, кожна соціокультурна система контролю націлена на виконання норм спільної життєдіяльності саме через освітні джерела – інституціалізовані школи, вищі навчальні заклади, мас-медіа, літературу і неформальні інституції, що роблять свій внесок в освітній розвиток суспільства» [2, с.110].

Відкриття кордонів дає можливість українцям поїхати в інші країни не тільки на заробітки, але й з метою навчання, ознайомлення з культурою різних народів. Це надзвичайно актуалізує питання вивчення іноземних мов, оскільки люди, які знають окрім української ще й англійську, німецьку, французьку та інші мови відразу мають альтернативну можливість спілкування, одержання інформації, а також навчання у зарубіжних навчальних закладах. З огляду на це в Україні знайшли розуміння ідеї мовного плюралізму. Як зазначає І. Камартін, «кожна людина зокрема має бути коли-небудь в змозі переконати себе у перевагах зростаючої багатомовності: лише тоді багатомовність стане цінністю, яку можна буде далекосяжно захищати на державно-політичному рівні. В наш час багатомовність у Швейцарії належить до доброго тону нації. Властиво, цілком не потрібно докладно перерахувати її принади. Завжди існувала досить значна частина населення, для якого перевага говорити принайменше німецькою і французькою мовами означала не лише культурне надбання, але й несла певні вигоди в практичному житті. І незрозуміло, чому б сьогодні ситуація мала змінитися, навіть якщо англійська мова справді стала для швайцарців найважливішою другою іноземною мовою. Шкільна система й далі робить наголос, в першу чергу, на основні мови Швейцарії, принаймні у загальноосвітніх школах підвищеного типу. А тому дещо дивним є твердження, нібито справа вивчення другої чи навіть третьої мови за цей час у Швейцарії дещо погіршилась. До того ж коли врахувати, що методи вивчення мови орієнтуються сьогодні набагато більше на конкретні мовленнєві ситуації, аніж на мету завчити максимальну кількість слів і граматики. До цього додається ще й те, що повсюди у Швейцарії є можливість переглядати телевізійні програми трьох мовних регіонів, які мають власні телеканали. Як би там не було, а це веде до імовірних постійних точок перетину з іншими мовами. Інші, щойно розпочаті спроби взаємних контактів між мовними групами – приміром учнівський і студентський обмін – теж сприяють позбавленню евентуального страху дотикання. У зменшенні привабливості так званого „року французької Швейцарії” винна зрештою не стільки мовна лінь, як змінені соціальні потреби молоді. Адже усі три великі мови Швейцарії не втратили, як відомо, за останніх п’ятдесят років свого престижу. Хіба що треба було змиритися з фактом, що для більшості людей західного світу англо-американські реалії є складовою частиною сучасного способу життя» [4].

За роки незалежності українці на власному досвіді переконалися, що крім своєї рідної, треба також вивчати і чужі мови. Однак серед учених наявні альтернативні погляди щодо такого бажання. Одні з них вважають, що різні мови абсолютно різнорідні й переклад з однієї мови на іншу апріорі абсолютно недосяжний. Інші припускають, що перекладе теоретично можливим завдяки деякій загальній для всіх мов першооснові. Друге припущення своєю чергою призводить до нової дилеми: або першооснову потрібно спочатку знайти, і це означає більш поглиблений пошук прамови;

або цю першооснову слід збудувати логічним шляхом, що ставить перед лінгвістами завдання створення нової, універсальної мови. Але яка б мова не була першоосною – прамовачи нова універсальна мова, – вона має бути репрезентована в усій повноті своєї фонетики, лексики, синтаксису, риторики. Цікавим щодо цього є зауваження П. Рікера: «Я, признаюся, розгублений. З одного боку, мені, звичайно, більш приємно думати, що двері, які ведуть в царину іноземної, завжди відкриті й що в них повсякчас можна увійти. Однак вражає той факт, що, незважаючи на всю розмаїтість людства і мов, якими воно розмовляє, переклад з мови на мову завжди можливий. Крім того, не накопичивши свого власного досвіду входження в іноземну мову, хіба могли б ми побачити свою рідну мову очима іноземця? І нарешті, якби не було цього накопиченого нами досвіду, хіба не погрожувала б нам гірка доля замкнутися у власному монолозі, залишившись наодинці зі своїми книгами? Отже, честь і слава мовній гостинності!

Проте я виразно бачу й протилежну сторону проблеми – роботу мови над собою» [7, с.5]. Отож, незалежно від лінгвістичних поглядів щодо можливості перекладу з однієї мови на іншу, будь-якій серед них належить особливе місце в креативному освоєнні індивідами культури, духовних, моральних, інтелектуальних цінностей і традицій інших народів.

Володіння мовою – це не лише досконале знання лексики й граматики, але й уміння ними належним чином оперувати. Тому важливим аспектом оволодіння будь-якою мовою є мовленнєва діяльність, або діяльність мовою. Саме мовленнєва діяльність як комунікативний процес об'єднує мову й мовлення в одноцілість. Але вони водночас – і досить різні. «У мовленні реалізуються всі багатства мови, всі її виражальні можливості. Водночас мова збагачується через мовлення. Наведемо приклади: 1.Мова – знакова система; знаки – це слова, звуки, морфеми, словосполучення, фразеологічні одиниці тощо. Під системою розуміються рівні мови, її внутрішні зв'язки, взаємодії, правила мови, парадигми, моделі. Мовлення – це саме спілкування, вираження думки, це вербальне, мовне спілкування, самовираження. 2.Мова – потенційна система знаків. Мовлення – це дія та її продукт, це діяльність людей, воно завжди мотивоване – викликане обставинами, ситуацією, завжди має певну мету. 3.Мова консервативна, стабільна (як правило). Мовлення припускає винятки, саме у мовленні (узусі) з'являються нові слова. 4.Мова підкоряється нормі (закону), яка формується спеціалістами-мовознавцями і зберігається у вигляді словників. Мовлення також, в ідеалі, підкоряється нормі літературної мови, однак порушення норми є, оскільки мовлення на відміну від мови – індивідуальне. 5.Мова стабілізує, об'єднує народність, націю, державу. Мовлення, як реалізація мови, також об'єднує, але водночас породжує жаргони, арго, професіоналізми, зберігає діалектні та індивідуальні особливості людей. Мовлення – індивідуальне, ситуативне. 6.Мова має рівневу структуру (фонетичний, лексичний, морфемний, морфологічний, синтаксичний та ін. рівні), а також певну кількість звуків, морфем, відмінків тощо. Мовлення ж – лінійне, воно розгортається у часі й просторі. Кількість

речень і текстів може бути необмежена. З філософського погляду, мова – це категорія сутності та загального, мовлення – виконує роль явища й окремого. 7.Мовлення завжди можна оцінити (правдиве, лицемірне, художнє тощо), мову – ні» [3, с.3].

Але, незважаючи на те, що мова й мовлення є досить різними, вони існують одне в одному. І хоча мова та мовлення є двома суперечними системами, в навчанні вони об'єднуються – через мову (мовні засоби) в процесі мовлення (формування й формулювання думки). Це означає, що в навчанні мовленнєвої діяльності відбувається одночасне, паралельне вивчення людиною і мовної системи (мовного матеріалу), і мовлення. Цей креативний процес є досить складним для індивіда, бо «набагато легше навчати просто мови, тобто мовного матеріалу, що, на жаль, переважає у нас і в підручниках, і в практиці вивчення іноземних мов у школі. Зміни, якщо й відбуваються, то дуже повільно – переважно за рахунок праці талановитих викладачів-новаторів» [1, с.1]. Та яким би складним не був цей процес, вивчати мову для того, щоб висловлюватися і розуміти іншого повинен кожний. Цьому має сприяти запровадження новітніх технологій та методик вивчення іноземних мов. Такі технології й методики повинні бути спрямовані на формування у тих, хто навчається уміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки, бачити проблеми і вирішувати їх, критично мислити, самостійно міркувати.

Отже, процес оволодіння мовою передбачає не стільки репродуктивне, хоча й доволі ефективно вивчення необхідного матеріалу, скільки генерування креативних рис особистості, оскільки вона має бути не просто фахівцем, а людиною творчою та інтелектуально розвиненою. Тому інтелектуальні вміння – важлива складова будь-яких мовленнєвих практик, і насамперед тих, у котрих дуже важливою є потреба формування особистості з високим рівнем розвитку духовної культури. Адже її елементами поряд з культурою спілкування, інтелектуальною, екологічною, правовою культурою одночасно є і культура мови. Цим пояснюється зростання суспільного значення культури мови не тільки в державному, політичному, господарському житті, але й у повсякденній мовленнєвій практиці індивідів. Проте питання мовної комунікації, принципів моделювання комунікативного акту, функціонування мови в різних сферах суспільної діяльності нині цікавлять здебільшого лише соціолінгвістів. Тому в повсякденному житті у тих, хто не приділяє належної уваги культурі мовлення як системі регламентацій щодо вживання мови в мовленнєвій діяльності часто виникає невідповідність між високим професійним рівнем і наявним низьким ступенем культури мовлення. Як не дивно, але навіть висококваліфіковані фахівці іноді не звертають увагу на те, що мовлення – це своєрідна візитна картка людини, свідчення її освіченості й загальної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горкун М. Чому ми не поліглоти? / М. Горкун // День, 2003. – №137. – 8 серпня. – С.1.
2. Дем'янчук О. Політичні та інституційні аспекти впровадження закордонних моделей освіти в Україні / О. Дем'янчук // Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування у США. – К.: Стило, 2003. – С.102-112.
3. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності (для студентів денної, безвідривної та очно-заочної прискореної форми навчання спеціальності 2001). – Донецьк, Український Культурологічний Центр, 2001. – 256 с.
4. Камартін І. Багатомовна нація / І. Камартін // Електронний ресурс. Режим доступу –<http://www.ji.lviv.ua/n23texts/camartin.htm>
5. Кремень В. Як нам реорганізувати освіту / В. Кремень // Дзеркало тижня. Україна, 2011. – № 13. – 8 квітня. – С.12.
6. Лавренюк С. Система вищої освіти наближається до точки саморуйнування: [бесіда з президентом Національного університету «Києво-Могилянська академія» Сергієм Квітом / С. Лавренюк // Голос України, 2010. – № 50. – 20 березня. – С.11.
7. Рикер П. История и истина / П. Рикер. – СПб.: Алетейя, 2002. – 397 с.
8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: АСТ, 2005. – 608 с.

Язык рассматривается как неотъемлемая составляющая новейшей государственной образовательно-информационной политики и принцип формирования креативной личности.

Ключевые слова: язык, речь, креативность, творчество.

A language is examined as an inalienable constituent of the newest public educationally-informative policy and principle of forming of creativ personalities.

Keywords: language, broadcasting, creativity, creative.

УДК 811.161. 2' 373

Кабеш О.О.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ В СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЛІНГВОСОЦІУМУ

У статті проаналізовано лексико-семантичні процеси, що відбуваються в українській мові: визначено групи актуалізованої суспільно-політичної лексики, схарактеризовано нові лексичні входження, з'ясовано їх стилістичний статус, способи творення, зміни семантики.

Ключові слова: лексико-семантичні зміни, актуалізація, неологізм, спосіб словотворення, семантичні зміни.